

**TERRORYZM – ZARYS GENEZY ZJAWISKA**

Celem artykułu jest przedstawienie najistotniejszych kwestii dotyczących genezy zjawiska terroryzmu. Poczynając od okresów historycznych sięgających starożytności, w treści artykułu ukazany został – poprzez analizę czterech kluczowych faz jego rozwoju – proces kształtowania się współczesnego terroryzmu, stanowiącego jedno z najpoważniejszych zagrożeń o charakterze globalnym. W treści artykułu, zostały również zawarte kluczowe ustalenia oraz wnioski, stanowiące podsumowanie rozważań, nad poruszonymi w nim zagadnieniami.

**Słowa kluczowe:** terroryzm, historia, prawo karne, bezpieczeństwo, zapobieganie.

**TERRORISM - GENESIS OF THE PHENOMENON**

The purpose of the article is to present the most important issues concerning the history of terrorism. The article contains the analysis of the four various stages of the development of terrorism and explains the formation of the modern terrorism, considered as one of the most serious global threats. Furthermore, in the text of the article, it can also be found the key findings and conclusions concerning the issues raised in it.

**Keywords:** terrorism, history, criminal law, security, prevention.

**Ł. Czebotar**  
Doktorant  
Katolicki Uniwersytet  
Lubelski  
Jana Pawła II  
m. Lublin, Polska

45

**TERRORYZM – ZARYS GENEZY ZJAWISKA****I**

Termin „terroryzm” uformował się dopiero w XIX w. i w początkach swojego funkcjonowania używany był zamiennie ze słowem „terror” [1, s. 20]. Jednakże, ze względu na różnorodność i szeroki zakres definicji terroryzmu, niektórzy badacze szukają jego źródeł w okresach historycznych sięgających starożytności (przede wszystkim antycznego Egiptu, Grecji czy Rzymu) [2, s. 19-27]. Wydaje się jednak, że czynów takich jak np. zabójstwo Juliusza Cezara - mimo, że wywołało znaczące skutki zarówno w sferze politycznej, jak i społecznej ówczesnego Cesarstwa Rzymskiego - nie można kwalifikować jako przejawu terroryzmu, gdyż miało ono charakter incydentalny i skierowane było na osiągnięcie, za pomocą przemocy, jednostkowego celu w postaci „odsunięcia” od władzy konkretnej osoby – nie było natomiast elementem długofalowej strategii [3, s. 21].

Za pierwsze - mające oparcie w źródłach historycznych - działania o charakterze terrorystycznym, idąc za M. Białocerkiewiczem, można uznać dokonywane publicznie zabójstwa rzymskich żołnierzy oraz zatrucie studni i wodociągów, których celem było sprowokowanie wybuchu powstania przeciwko władzom rzymskim, a których dopuszczali się członkowie tzw. ruchu sikariuszy, działającego w Palestynie pomiędzy 66 a 73 r. [4, s. 38-39; s. 5; s. 668-672]. Warto również wspomnieć o działających na terenie Persji - w latach 1090-1275 – asasynach (od angielskiego słowa assassin, oznaczającego osobę, która dopuszcza się morderstwa ważnej postaci, z motywów politycznych bądź religijnych) [5], czyli świetnie wyszkolonych zabójcach,

którzy posługując się charakterystycznymi sztyletami dokonywali zamachów na ówczesnych władców okolicznych państw [6, s. 21].

W czasach późniejszych, w przypadającym na lata 1793-1794 okresie rządów terroru podczas rewolucji francuskiej, pojęcie „terroryzmu” nabrało odmiennego niż wcześniej, pozytywnego znaczenia [7]. Utożsamiano go bowiem, z ideami ustroju demokratycznego - miał on być środkiem prowadzącym do stabilizacji państwa, umocnienia władzy i walki z wrogami narodu, którymi według przywódcy rewolucyjnego – M. Robespierre’a – byli wszyscy obywatele, sprzeciwiający się rewolucyjnym nastrojom [8, s. 63]. Warto jednak zwrócić uwagę, że nawet tak pojmowany terroryzm posiada pewne cechy, które są charakterystyczne dla jego współczesnej odmiany. Chodzi tutaj przede wszystkim o fakt, iż było to działanie zorganizowane, powtarzające się i zmierzające do określonego celu, którym było stworzenie nowego ładu społecznego, powiązane ze zmianą obowiązującego systemu politycznego [9, s. 15].

## II

Zmiany społeczne, gospodarcze i ekonomiczne wywołane przez rewolucję przemysłową, znacznie przyczyniły się do wykreowania nowych ideologii, na gruncie których rozwinął się nurt terroryzmu, związany z działaniem skierowanym przeciwko państwu. Jego prekursorem był Włoch C. Pisacane, który rozpowszechnił teorię, iż czyny są nadrzędne w stosunku do idei i to one je kształtują - przemoc zaś jest konieczna, aby zwrócić uwagę mas na konkretny problem, a także kształcić je i informować (dydaktyczne działanie przemocy) [10, s. 64]. Pierwszą organizacją, która oparła swoje działania na teoriach C. Pisacane, była założona w Rosji, w 1878 r. Narodna Wola, której celem była walka z rządami caratu [11, s. 64-66]. Okres jej działalności (lata 1878-1881) [12, s. 23] przypadł na pierwszą („anarchistyczną”; zapoczątkowaną w latach 80. XIX w. i zakończoną wybuchem I wojny światowej) z czterech faz rozwoju nowoczesnego terroryzmu, które wyróżnił w swoich badaniach D.C. Rapoport [13, s. 46-52]. Zaczęto odchodzić od nadawania pojęciom „terroru” i „terroryzmu” jednakowego znaczenia, charakteryzując pierwsze z nich jako działania podejmowane przez dane państwo, drugie zaś łącząc z aktywnością ugrupowań pozapaństwowych [14, s. 2].

Warto podkreślić, iż podejmowane - zarówno przez Narodną Wolę, jak i inne podobne ugrupowania - we wskazanym okresie działania, skierowane były przede wszystkim przeciwko władzy oraz osobom, które miały duże wpływy w państwie, i których śmierć odbiłaby się szerokim echem w społeczeństwie. Stosowano wówczas metodę nazywaną „propagandą przez czyn”, polegającą na aktach przemocy skierowanych przeciwko wybranym osobom, których celem było zwrócenie uwagi obywateli na daną organizację i sprawy, które uważała ona za istotne [15, s. 65].

Tego typu system działań, został później również przyjęty przez azjatyckie, europejskie i północno-amerykańskie ugrupowania o charakterze terrorystycznym [16, s. 12-17, 39-77]. Jednym z nich był ormiański ruch nacjonalistyczny, który wspomnianymi wyżej metodami walczył z tureckimi władzami, a celem jego działań była chęć zwrócenia uwagi na swoje postulaty i zdobycie poparcia miejscowej ludności oraz opinii międzynarodowej [17, s. 90-91].

## III

Druga faza rozwoju terroryzmu – zwana też „antykolonijną” [18, s. 40] – której istotę stanowią działania zmierzające do uzyskania niepodległości bądź terytorialnego wyodrębnienia się (z przyczyn np. politycznych lub religijnych) od innego państwa, rozpoczyna się w 1920 r. i kończy w latach 60. XX w. Jej powstanie związane było z zakończeniem I wojny światowej i ratyfikowaniem (10 stycznia 1920 r.) Traktatu Wersalskiego [19], który spowodował istotne przemiany w międzynarodowej polityce [20, s. 52-56].

Faza owa, wprowadziła pewne novum w kwestii doboru osób, które miały być potencjalnymi celami zamachów. Skupiono się bowiem, na eliminacji oficerów policji oraz

żołnierzy (stosowaną wówczas metodą określano mianem: „uderz i uciekaj”) [21, s. 54]. To właśnie w tym okresie, nasiliła się działalność takich organizacji jak Wewnętrzna Macedońska Organizacja Rewolucyjna, Czarna Ręka [22, s. 66-67] - odróżniająca się od innych ugrupowań tym, że posiadała specjalne rytuały, zajmowała się handlem bronią, nadawała swoim członkom numery identyfikacyjne i eliminowała tych z nich, którzy poprzez swoje niezdecydowanie nie byli w stanie w całości oddać się „słusznej sprawie” [23, s. 180], Irlandzka Armia Republikańska (IRA), Cypryjska Organizacja Wyzwolenia Narodowego (EOKA), czy też izraelski Irgun. Działania wspomnianych ugrupowań (których członkowie nazywali siebie „wojownikami o wolność”) [24, s. 54] odegrały istotną rolę w o charakterze propagandowym i militarnym, a efektem ich poczynań było wyodrębnienie się państw takich jak Cypr, Izrael czy Algieria [25, s. 61-62; s. 20].

Warto również wspomnieć o tym, iż pojęciem „terroryzm” określano także – w latach 30. XX w. - działania polegające na nadużywaniu władzy przez istniejące w państwach totalitarnych partie faszystowskie (Włochy) i nazistowskie (Niemcy), których celem było zastraszanie politycznej opozycji, także przy pomocy rozmaitych organizacji przestępczych. Taki system rządów miał zapewnić całkowite podporządkowanie władzy oraz kontrolę wszystkich obywateli [26, s. 11-12]. Zdaniem C. Gearty, to właśnie sprawowanie władzy poprzez stosowanie represji, stanowi istotę pierwotnego znaczenia słowa „terroryzm” [27, s. 12].

#### IV

Wydarzeniem, które przyczyniło się do wyróżnienia trzeciej fazy rozwoju terroryzmu była sytuacja panująca podczas wojny w Wietnamie. Wówczas to, na przykładzie działań Vietcongu, okazało się, iż za pomocą prostych środków i przestarzałego uzbrojenia możliwe jest powstrzymanie wyposażonej w nowoczesną i drogą technologię armii amerykańskiej. Świadomość taka dała początek fazie, określanej mianem „nowej lewicy”, której „panowanie” przypada na okres od końca lat 60. do początku lat 80. XX w. [28, s. 56-61].

Istniejące wówczas organizacje, takie jak Japońska Armia Czerwona (Nippon Sekigun), Akcja Bezpośrednia (Action Directe; Francja), Czerwone Brygady (Brigate Rosse; Włochy) czy Rewolucyjne Siły Zbrojne Kolumbii (FARC) opierały się na ideach marksizmu, maoizmu czy neanarchizmu, a ich członkowie wywodzili się z radykalnych ugrupowań studenckich i ruchów skrajnie lewicowych. Celem ich działalności była walka z nierównościami społecznymi i ekonomicznymi, przejawiająca się w niechęci do kapitalizmu i demokratyczno-liberalnego zarządzania państwem [29, s. 70-71; s. 205-213; s. 100-128]. W okresie tym istniały również liczne organizacje narodowyzwolenicze (głównie palestyńskie, jak np. Front Wyzwolenia Palestyny, Czarny Wrzesień) [30, s. 25], które posługiwały się używanymi przez Vietcong metodami, polegającymi na przeprowadzaniu niezwykle skutecznych ataków z zaskoczenia i zamachów bombowych [31, s. 56].

W przywołanym okresie, termin „terroryzm”, zaczęto utożsamiać ze swoistą „ukrytą, podstępą wojną”, która pozwalała toczyć bitwy z potężniejszymi siłami wroga, jednocześnie unikając wielkiego ryzyka [32, s. 70]. Należy również zwrócić uwagę, iż w fazie tej, pojawiły się liczne powiązania pomiędzy organizacjami terrorystycznymi z różnych rejonów świata, zaś niektóre kraje zaczęły udostępniać im rozmaity sprzęt i uzbrojenie oraz środki finansowe [33, s. 120, 129; s. 21]. Terroryzm zaczynał się rozprzestrzeniać na skalę międzynarodową.

#### V

Czwarta, i zarazem ostatnia faza rozwoju terroryzmu, która określana jest mianem „religijnej”, została zapoczątkowana, przede wszystkim, przez dwa wydarzenia: rewolucję islamską z 1979 r. w Iranie, której przywódcą był Ayatollah Khomeini oraz mającą miejsce w tym samym roku, inwazję wojsk ZSRR na Afganistan. Celem rewolucji islamskiej była walka z niewiernymi (za których uważano wyznawców religii innych niż Islam), a docelowo utworzenie

jednego, wielkiego państwa muzułmańskiego, zgodnie z głoszonym hasłem: „dla Islamu nie ma granic”. Działania podejmowane przez Khomeiniego i jego zwolenników, które zawsze uzasadniano względami religijnymi, a konkretnie potrzebą „nawracania” zdemoralizowanego i niewiernego „Zachodu” - opierały się przede wszystkim na samobójczych zamachach bombowych [34, s. 61-65]. Zgodnie bowiem z wyznawaną przez nich religią osoby, które jako męczennicy (w rozumieniu fundamentalistów islamskich zalicza się do nich także terrorystów-samobójców, zwanych „żywymi bombami”), poległy w obronie wiary, osiągną zbawienie w życiu wiecznym [35, s. 10]. W niedługim czasie Iran stał się tzw. eksporterem terroryzmu islamskiego [36, s. 12], a jego metody działań zostały przejęte przez liczne organizacje terrorystyczne, jak np. Hezbollah, Hamas czy Brygady Męczenników Al-Aksy [37, s. 172-173]. W okresie zaś – mającej miejsce w latach 1979-1989 – wojny w Afganistanie doszło do powstania (w 1988 r.) kierowanej przez Osamę Bin Ladena Al-Kaidy [38, s. 27], która była odpowiedzialna za przygotowanie i przeprowadzenie na terytorium Stanów Zjednoczonych zamachów z 11 września 2001 r. [39, s. 297-304; s. 461-476].

Okres czwartej fazy, to także pojawienie się takich pojęć jak „zjawisko szarej strefy” (do której zaczęto zaliczać terroryzm [40, s. 71]) i „narkoterroryzm”. Pierwsze z nich jest zbiorczym określeniem działań – których nie można było traktować w kategorii regularnej wojny [41, s. 100-109] - godzących w bezpieczeństwo państwa, podejmowanych przez pozapaństwowe organizacje oraz przemocy, która występowała na terytoriach rządzonych przez pół polityczne-pół kryminalne siły [42, s. 1-2]. Drugie natomiast, oznacza czerpanie zysków z produkcji oraz handlu narkotykami i przeznaczanie go na działalność ugrupowań terrorystycznych (zjawisko to występuje np. w Kolumbii) walczących przeciwko władzy w danym państwie [43, s. 70-71].

## VI

Analizując ewolucję omawianego zjawiska, można zauważyć wyraźną tendencję do radykalizacji stosowanych w jego ramach metod, oraz stale powiększającą się skalę zagrożenia nim. Konsekwencją tego jest twierdzenie, iż to właśnie współczesny terroryzm – w znacznej mierze oparty na motywacji religijnej - jest bardziej niebezpieczny od swoich wcześniejszych postaci z powodu ogromnej determinacji, nieobliczalności oraz przekonania członków niektórych grup terrorystycznych, iż samobójcza śmierć połączona z jednoczesnym pozbawieniem życia „niewiernych” jest najwyższym poświęceniem dla dobra swojej wiary i narodu [44, s. 21]. W związku z tym, przyjmuje się, że największe zagrożenie działalnością terrorystyczną istnieje ze strony islamskich fundamentalistów, o czym świadczy chociażby decyzja Rady Unii Europejskiej z 17 października 2005 r. [45], wedle której aż 10 z 25 wymienionych w załączniku do niej organizacji terrorystycznych to ugrupowania powiązane właśnie z Islamem.

Skutkiem coraz częstszych oraz coraz bardziej bezwzględnych aktów terrorystycznych, godzących zarówno w bezpieczeństwo, porządek publiczny i ustrój demokratyczny państwa, jak również w prawa i podstawowe wolności człowieka było podjęcie zakrojonej na szeroką skalę inicjatywy legislacyjnej oraz uznanie, iż przeciwdziałanie występowaniu, a przede wszystkim rozpowszechnianiu się tej formy przestępczości – pomimo przeprowadzonej w Pakistanie, dnia 2 maja 2011 r., ok. godziny 01:00 czasu lokalnego, tajnej operacji amerykańskich sił specjalnych o kryptonimie „Włócznia Neptuna”, w efekcie której pozbawiony życia został Osama bin Laden - stanowi jedno z najpoważniejszych i zarazem najtrudniejszych wyzwań społeczności międzynarodowej.

## Spis źródeł

1. K. Wiak, Prawnokarne środki przeciwdziałania terroryzmowi, Lublin 2009, s. 20.
2. M. J. M. Lutz, B. J. Lutz, Terrorism. Origins and Evolution, New York 2005, s. 19-27.
3. K. Wiak, Prawnokarne środki przeciwdziałania terroryzmowi, Lublin 2009, s. 21.

4. M. Białocerkiewicz, Historia terroryzmu (wybrane zagadnienia), w: *Terroryzm. Materiały z sesji naukowej*. Toruń 11 kwietnia 2002 roku, red. V. Kwiatkowska-Darul, Toruń 2002, s. 38-39; G. Martin, *Understanding terrorism: Challenges, perspectives and issues*, Thousand Oaks 2003, s. 5; D.C. Rapoport, *Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions*, APSR 1984, nr 3, s. 668-672.

5. Oxford Dictionaries Online: [www.oxforddictionaries.com/search?searchType=dictionary&isWritersAndEditors=true&searchUri=All&q=assasin&contentVersion=World/](http://www.oxforddictionaries.com/search?searchType=dictionary&isWritersAndEditors=true&searchUri=All&q=assasin&contentVersion=World/), Oxford University Press 2010.

6. K. Wiak, *Prawnokarne środki przeciwdziałania terroryzmowi*, Lublin 2009, s. 21.

7. B. Hoffman, *Inside Terrorism*, New York 1999.

8. B. Hołyst, *Terroryzm*, t. I, Warszawa 2009, s. 63.

9. B. Hoffman, *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 2001, s. 15.

10. B. Hołyst, *Terroryzm*, t. I, Warszawa 2009, s. 64.

11. B. Hołyst, *Terroryzm*, t. I, Warszawa 2009, s. 64-66.

12. K. Wiak, *Prawnokarne środki przeciwdziałania terroryzmowi*, Lublin 2009, s. 23.

13. D. C. Rapoport, *The Four Waves of Modern Terrorism*, w: *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*, red. A. K. Cronin, J. M. Ludes, Washington 2004, s. 46-52.

14. B. Saul, *Defining Terrorism in International Law*, Oxford 2006, s. 2.

15. B. Hołyst, *Terroryzm*, t. I, Warszawa 2009, s. 65.

16. W. Laqueur, *Terrorism*, London 1977, s. 12-17, 39-77.

17. K. Tololyan, *Martyrdom as legitimacy: Terrorism, Religion, and Symbolic Appropriation in the Armenian Diaspora*, w: *Contemporary Research on Terrorism*, red. P. Wilkinson, A. M. Stewart, Aberdeen 1987, s. 90-91.

18. D. C. Rapoport, *The Four Waves of Rebel Terror and September 11*, w: *The New Global Terrorism, Characteristics, Causes, Controls*, red. Ch. W. Kegley, Upper Saddle River, New Jersey 2003, s. 40.

19. *Traktat pokoju między mocarstwami sprzymierzonymi i skojarzonymi i Niemcami*, podpisany w Wersalu dnia 28 czerwca 1919 roku (Dz. U. nr 35, poz. 200).

20. D. C. Rapoport, *The Four Waves of Rebel Terror and September 11*, w: *The New Global Terrorism, Characteristics, Causes, Controls*, red. Ch. W. Kegley, Upper Saddle River, New Jersey 2003, s. 52-56.

21. D. C. Rapoport, *The Four Waves of Rebel Terror and September 11*, w: *The New Global Terrorism, Characteristics, Causes, Controls*, red. Ch. W. Kegley, Upper Saddle River, New Jersey 2003, s. 54.

22. B. Hołyst, *Terroryzm*, t. I, Warszawa 2009, s. 66-67.

23. L. Lafore, *The Long Fuse*, London 1966, s. 180.

24. D. C. Rapoport, *The Four Waves of Rebel Terror and September 11*, w: *The New Global Terrorism, Characteristics, Causes, Controls*, red. Ch. W. Kegley, Upper Saddle River, New Jersey 2003, s. 54.

25. L. Barghotti, *International Terrorism in Historical Perspective*, w: *Comparative and International Criminal Justice. Traditional and Nontraditional Systems of Law and Control*, red. Ch. B. Fields, R.H. Moore, Waveland 2005, s. 61-62; W.F. Shughart II, *An analytical history of terrorism, 1945-2000*, PCh 2006, nr 128, s. 20.

26. W. Laqueur, *The Age of Terrorism*, Boston 1987, s. 11-12.

27. C. Gearty, *Terroryzm*, Warszawa 1998, s. 12.

28. D. C. Rapoport, *The Four Waves of Rebel Terror and September 11*, w: *The New Global Terrorism, Characteristics, Causes, Controls*, red. Ch. W. Kegley, Upper Saddle River, New Jersey 2003, s. 56-61.

29. B. Hołyst, *Terroryzm*, t. I, Warszawa 2009, s. 70-71; W. Laqueur, *A History of Terrorism*, New Brunswick-London 2002, s. 205-213; M.J.M. Lutz, B.J. Lutz, *Terrorism. Origins and Evolution*, New York 2005, s. 100-128;
30. K. Wiak, *Prawnokarne środki przeciwdziałania terroryzmowi*, Lublin 2009, s. 25.
31. D. C. Rapoport, *The Four Waves of Rebel Terror and September 11*, w: *The New Global Terrorism, Characteristics, Causes, Controls*, red. Ch. W. Kegley, Upper Saddle River, New Jersey 2003, s. 56.
32. B. Hołyst, *Terroryzm*, t. I, Warszawa 2009, s. 70.
33. M. J. M. Lutz, B.J. Lutz, *Terrorism. Origins and Evolution*, New York 2005, s. 120, 129; W.F. Shughart II, *An analytical history of terrorism, 1945-2000*, PCh 2006, nr 128, s. 21.
34. D. C. Rapoport, *The Four Waves of Rebel Terror and September 11*, w: *The New Global Terrorism, Characteristics, Causes, Controls*, red. Ch. W. Kegley, Upper Saddle River, New Jersey 2003, s. 61-65.
35. J. Kaczmarek, *Bezpieczeństwo Europy a fundamentalizm islamski*, w: ZN AON, 1999, nr 3/36, s. 10.
36. K. Jałoszyński, *Terroryzm czy terror kryminalny w Polsce*, Warszawa 2001, s. 12.
37. *Country Reports on Terrorism 2007*, US Department of State Publication, Office of the Coordinator for Counterterrorism, April 2008, s. 172-173: [www.state.gov/s/ct/rls/](http://www.state.gov/s/ct/rls/).
38. K. Wiak, *Prawnokarne środki przeciwdziałania terroryzmowi*, Lublin 2009, s. 27.
39. *Country Reports on Terrorism 2007*, US Department of State Publication, Office of the Coordinator for Counterterrorism, April 2008, s. 297-304: [www.state.gov/s/ct/rls/](http://www.state.gov/s/ct/rls/); B. Hołyst, *Terroryzm*, t. I, Warszawa 2009, s. 461-476.
40. P. Lupsha, *Gray area phenomenon: New threats and policy dilemmas*, w: *Gray Area Phenomena*, red. M. Manwaring, Boulder 1993, za: B. Hołyst, *Terroryzm*, t. I, Warszawa 2009, s. 71.
41. J. Most, *Advice for terrorists*, w: *The Terrorist Reader*, red. W. Laqueur, Y. Alexander, New York 1997, s. 100-109.
42. K. Rauffer, *Gray areas. A New security threat*, *Political Warfare* 1992, nr 19, s. 1-2.
43. B. Hołyst, *Terroryzm*, t. I, Warszawa 2009, s. 70-71.
44. K. Jałoszyński, *Terroryzm fundamentalistów islamskich*, Warszawa 2001, s. 21.
45. Decyzja Rady z dnia 17 października 2005 r. wykonująca art. 2 ust. 3 rozporządzenia (WE) nr 2580/2001 w sprawie szczególnych środków ograniczających skierowanych przeciwko niektórym osobom i podmiotom mających na celu zwalczanie terroryzmu i uchylająca decyzję 2005/428/WPZiB (2005/722/WE).